

UKRAJINSKI ONIMI U JUŽNOSLAVENSKIM JEZICIMA: PRIJEDLOZI ZA STANDARDIZACIJU

LJUDMILA VASILJEVA

Nacionalno sveučilište Ivana Franka u Lavovu, Filološki fakultet, Lavov, Ukrajina,
milav2000@yahoo.com

Sažetak Onimi su neodvojiv dio bilo kojeg jezika i podliježu različitim kriterijima koji se primjenjuju u razradi ili modifikaciji pravopisnih pravila određenog jezika ili njegove gramatičke standardizacije. Problem onima nalazi se među onim problemima koji zahtijevaju tumačenje, polazeći od određenih promjena jezične situacije na slavenskim područjima. On je uvjetovan izvanjezičnim čimbenicima, tj. u znatnoj mjeri je povezan s nestankom višenacionalnih država na zemljopisnoj karti i s težnjom za stvaranjem mononacionalnih država. To je dovelo do određenih promjena općih gledišta na standardizaciju slavenskih jezika, između ostalog i na standardizaciju onima.

Ključne riječi:

onimi,
izvanjezične
činjenice,
jezični sustav,
standardizacija,
pravopisna norma

UKRAINIAN ONYMS IN SOUTH SLAVIC LANGUAGES: PROPOSALS FOR STANDARDIZATION

LJUDMILA VASILJEVA

Ivan Franko National University of Lviv, Faculty of Philology, Lviv, Ukraine,
milav2000@yahoo.com

Abstract Onyms are an integral part of any language and are subject to various criteria applied in the elaboration or modification of spelling rules of a particular language or its grammatical standardization. The question of these onyms is among several problems that require interpretation, starting from certain changes in the linguistic situation in Slavic areas. It is conditioned by extralinguistic factors, and it is largely related to the disappearance of multinational states on the map and the aspiration to create mononational states. This situation has led to certain changes in the general views on the standardization of Slavic languages, including their ultimate standardization.

Keywords:
onyms,
extralinguistic
facts,
language system,
standardization,
orthographic
normalizing

1 Uvod

Vlastita imena neodvojiv su dio bilo kojeg jezika. Ona su posebne jezične jedinice koje identificiraju konkretan objekt, upućuju na njega, ali ga ne svrstavaju u niz identičnih objekata. Onimi se koriste za izdvajanje određenoga objekta iz niza sličnih objekata radi njegove identifikacije. Kao specifične jezične jedinice onimi imaju diferentne oznake. Već od antičkog razdoblja onime proučavaju na različite načine: semantički, tvorbeno, morfološki, kronološki (Торчинський 2017: 287). Ali su se prve pouzdane klasifikacije onima, a prije toga toponima, pojavile u Slavenu na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, zahvaljujući radovima poljskih, čeških i slovenskih jezikoslovaca (Bujak 1908, Palacký 1848, Miklosich 1860, Taszycki 1958).

Cambridge Dictionary daje definiciju pojma „onim“ kao naziv određene osobe, mjesta, objekta koji se piše velikim početom slovom. Abbot (2002: 192) preporučuje razlikovati pojam „ime“ i „vlastito ime“ jer je prvi naziv zajednički te se odnosi na sve predmete, a drugi označava isključivo određeno lice ili predmet. Autorica vlastita imena smatra „određenima“ (*definite*). Jeshion (2015: 363–364) slaže se s tom definicijom slaže i dodaje da se vlastita imena koriste za neposredno određivanje unikatne ličnosti i dr. U svojim radovima Jeshion piše da slušatelj u razgovoru ne mora razumjeti značenje onima, kako to obično biva kad se koriste opći pojmovi. Kad se koriste onimi također nije potrebno dodavati im determinante (*determiners*) koje se obično koriste s općim nazivima. Polazeći od toga, znanstvenica naziva onime „imenicama bez determinanata“ (*nouns with no determiner*). Iznimaka u uporabi onima ponekad ima (njima se mogu dodavati determinante), ali to su rijetki slučajevi. Istovremeno njemački lingvist Koß (2002: 29, 56) svrstava vlastita imena u podvrstu općih. Smatra da onimi označavaju „nešto konkretno općenito“. Prema njegovoj teoriji oni su apstraktna pojava koja, dobivši svoj naziv, postaje konkretna.

U smislu strukture Skljarenko (Скляренко 2012: 388) smatra onimima riječi, sintagme i rečenice koje služe za izdvajanje nekog objekta iz niza sličnih s ciljem njegove identifikacije ili individualizacije. Prema njezinoj definiciji vlastita imena nije moguće razumjeti bez njihova povezivanja s objektima koje imenuju. Te riječi vrše određene funkcije i mogu se koristiti u konkretnim situacijama. Funkcije onima za imenovanje pojedinačnih objekata važno su njihovo svojstvo koje ih prati kroz povijest. Onimi su vrijedna građa za proučavanje jezičnih promjena u svim jezicima, pa i u slavenskima. Npr. proučavateljima slavistima onimi su odavno pružali mogućnost temeljitog istraživanja elemenata živih govornih idioma kao prvorazredni

povijesni i kulturno-povijesni izvori i spomenici. Iako su slavenski jezici prije vlastite književnojezične tradicije kao književni jezik koristili latinski ili druge jezike, mjesni su se nazivi u njihovim prvim spomenicima prenosili bez prijevoda prema svojem fonetskom zvučanju i principima latiničnog pisma. Zato ne čudi da se stoljećima vodi diskusija o tome je li onomastika posebna grana znanosti ili je treba smatrati pomoćnom disciplinom s obzirom na druge znanosti, npr. geografiju, povijest, etnografiju itd. U svakom slučaju, navedene grane stalno koriste njezina postignuća.

U posljednje vrijeme među znanstvenicima osobito je postao popularan novi smjer onomastike kao grane jezikoslovlja na granici onomastike i sociolingvistike (Михальчук 2015: 498). Socijalna sastavnica ima veliku ulogu u odabiru imena zbog utjecaja situacijskih činjenica i uvjetovana je prirodom funkcioniranja vlastitog imena. Sociolingvistički pristup bitan je u proučavanju onomastike sa stanovišta međujezične adaptacije imena, povijesnih procesa, migracija itd. Svako vlastito ime ima određeno društveno značenje i zato ima važnu ulogu u životu društva, socijalne grupe i određenog pojedinca. Na primjer, antroponim se dodjeljuje samo određenom čovjeku i taj onim sadrži određenu informaciju o pojedincu, o njegovoj etničkoj i drugoj pripadnosti, o povijesnim ili mitološkim osnovama itd. Toponim se dodjeljuje samo određenom objektu i pruža prve informacije o određenim mjestima, ljudima, kulturama, vjerama i običajima onih koji žive ili su živjeli na određenim mjestima. Zubko (Зубко 2007: 262, 277) naglašava da onim sadrži informaciju o posebnostima objekta koji označuje povijesno razdoblje kada se taj onim pojavio, etnos kod kojeg se taj naziv pojavio, jezik na kojem je taj naziv nastao i dr. aspekte. Tako da je sasvim logično da vlastita imena u određenih naroda mogu upućivati i na kulturnu, vjersku pripadnost njegovih govornika (usp. npr. varijante popularnog imena *Ivan* u bliskosrodnim jezicima hrvatskom i srpskom: *Ivan* i *Jovan*, čiji oblik u tim jezicima daje mogućnost određivanja i etničke pripadnosti govornika). Sve navedeno važan je razlog za to što u općim aspektima, koji su vezani za standardizaciju ili normiranje suvremenih slavenskih jezika, treba uzeti u obzir i uređivanje (reguliranje) onima.

Cilj je ovog članka prikazati neke aspekte u vezi sa standardizacijom onima, uvjetovane izvanjezičnim čimbenicima (u znatnoj mjeri povezani su s nestankom višenacionalnih država i s težnjom za stvaranjem mononacionalnih država), kao i predložiti neke mogućnosti za standardizaciju posuđenih onima, polazeći od jasno određene granice u standardu, što u procesu posuđivanja treba navoditi doslovno, a što zahtijeva korekciju u skladu sa sustavom jezika primatelja.

2 Jezični status onima. Nedoumice u ukrajinskom pravopisu

Iako vlastito ime ima društveno značenje, ono ima i određenu ulogu u životu društva, države, određenog pojedinca. Prema mišljenju nekih jezikoslovaca, osobna imena ne pripadaju jeziku i nisu objekt njegovog funkcioniranja, nego su posebna izvanjezična činjenica. S obzirom na to, jezični je status onima (to se posebice odnosi na osobna imena i prezimena) prilično proturječan: oni istovremeno i jesu i nisu jezične činjenice. Ove su tvrdnje opravdane samo djelomično, budući da se odnose na grafijski (u određenoj mjeri i prozodijski) oblik osobnih imena (i nekih drugih onima) u nominativu. Međutim, čim naziv uđe u sintagmatske odnose, on postaje ista jezična činjenica, kao i bilo koja druga jezična jedinica te podliježe zakonitostima jezičnog sustava (doduše, u manjoj mjeri) i jezičnog standarda (u većoj mjeri). Osobna imena sklanjaju se prema određenim modelima (uzorcima) deklinacije koji su primjenjivi u morfološkom sustavu jezika.

Dakle onimi u pravilu podliježu različitim kriterijima ili kombinaciji kriterija,¹ koji se primjenjuju u razradi ili modifikaciji pravopisnih pravila određenoga jezika ili njegovog gramatičkog normiranja. Standardizirajući onime, moramo uzeti u obzir unutarnje mogućnosti svakog jezika u njegovu povijesnom razvoju, kao i njegove sustavne i strukturalne posebnosti.

Svojevremeno je Vinogradov (Виноградов 1964: 12) govorio o umjetnom karakteru nekih domaćih ruskih i ukrajinskih onima prilikom promjene naziva niza naselja u SSSR-u, među kojima je i ukrajinski onim *Ivano-Frankivsk*. Prema njegovu mišljenju taj je naziv težak za izgovor.² Znanstvenik je smatrao da bi bilo prikladnije grad nazvati *Franko*. Žitnik (Житник 2000: 14) opravdano je obratio pozornost na upozorenje bugarskog prevoditelja S. Florina da u ukrajinskom jeziku imamo nazive *Нью-Йорк*, ali *Новий Орлеан* ili *Нову Зеландію* (Український правопис 1993: 33), kao i na to zašto Rusi pišu *Гейне* (u njemačkome je *Heine*), ali *Хемингуэй* (*Hemingway*). Autor članka u nastavku tvrdi da ni ruski, ni ukrajinski izgovor prezimena *Гегель* i *Гюго*, zemljopisnih naziva *Гамбург* ili *Копенгаген* ne odgovaraju onomu što imamo u izvornome jeziku, smatrajući da „suvremena ukrajinska ortografija [za razliku od

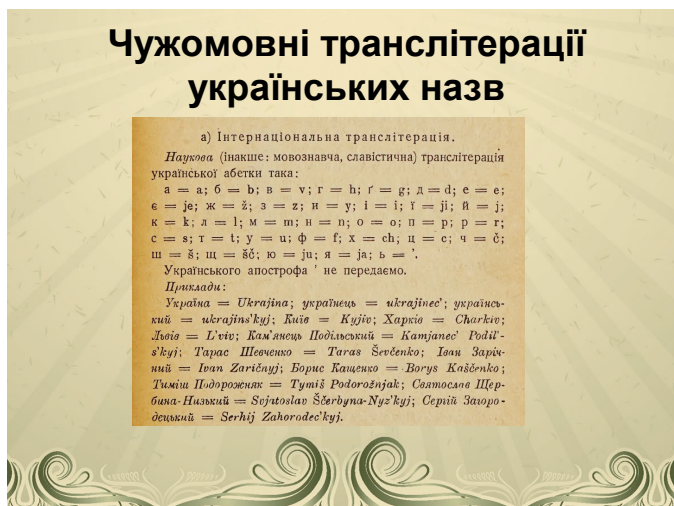
¹ Istraživač Ševeljov (Шевельов 1996: 19–29) izdvojio je kriterije koji su se odnosili na ukrajinski pravopis. Smatramo da su kriteriji univerzalni i mogu se primjenjivati za analizu pravopisnog normiranja onima različitih slavenskih jezika.

² U komunikaciji većina Ukrajinaca koristi skraćeni naziv *Франківськ*.

suvremene ruske – Ljudmila Vasiljeva] dopušta barem približavanje izvorniku – Гегель, Гюго, Копенгаген“.

Bez obzira na određene promjene u suvremenom ukrajinskom pravopisu iz 2019. teško je i danas razumjeti zašto ondje naziv glavnoga grada Republike Srbije ima oblik *Белград*; izvedenice su *белградський*, *белградець*, *белградка*, a ne oblik *Београд*, kao u izvornome jeziku, ili *Білград*, polazeći od refleksa staroga jata u ukrajinskom ili prema uobičajenoj tradiciji uporabe; npr. u ukrajinskim narodnim dumama (pjesmama) postoji naziv *Цариград* (Український правопис 2019).

Rudnickij (Рудницький 1948: 1) predložio je pristup transliteraciji ukrajinskih onima u stranim jezicima. Htjeli bismo obratiti pozornost na njegov pristup problemu suodnosa „r – g“. To bi trebali uzeti u obzir autori najnovijeg ukrajinskog pravopisa jer je slovo „ r “, koje je bilo izostavljeno iz njega iz političkih razloga 1933, rehabilitirano i vraćeno u ukrajinski pravopis početkom 90-ih 20. st., a također može biti korisno za autore koji se bave normiranjem ukrajinskih onima u nekim budućim slavenskim pravopisima.

Slika 1: Jaroslav Rudnickij (Ярослав Рудницький 1948) o transliteraciji ukrajinskih onima u stranim jezicima.

Izvor: Ярослав Рудницький 1948

3 Problemi normiranja, prijedlozi za standardizaciju ukrajinskih onima u slavenskim i slovenskom pravopisima

U suvremenim zemljopisnim atlasima i zemljovidima južnoslavenskih zemalja i dalje piše *Kijev, Lvov* (ponekad se koristi kroatizirani naziv *Lavov*), *Kijev, Lvov, Harkov* (slov.), kao i makedonizirani naziv *Лавов, Харков* itd. Od početka 90-ih godina postoje neovisne države Ukrajina, Hrvatska, Slovenija, Makedonija, pa bismo danas na hrvatskim, slovenskim, makedonskim zemljovidima željeli vidjeti: *Kijiv, Ljviv, Ivano-Frankivsk, Harkiv, Kijiv, Ljviv, Ivano-Frankivsk, Harkiv* i *Kuub, Abuev, Харкув*, u skladu s postojećim originalnim ukrajinskim onimima.

Na standardizaciju onima može utjecati pojednostavljenje određenih pravila za uklanjanje dvojnosti u vezi s njihovim pravopisnim i gramatičkim normiranjem. Prema našem mišljenju izrazit je slučaj takve pojave u ukrajinskome jeziku onaj koji je nastao prema ruskome obrascu, a riječ je o općeprihvaćenu završetku *-a* u genitivu jednine naziva mjesta, pa je pravilno *Киева, Львова, Донецька* i *Рима*. (Український правопис 1996: 68–69, ШЕВЕЛЬОВ 1996: 25). Na taj je primjer pojednostavljenja pravila obratio pozornost Ševeljov (ШЕВЕЛЬОВ 1996: 25), koji smatra da suvremeni jezični standard zahtijeva završetak *-y*. Navodi niz primjera uporabe tog završetka tijekom povijesti u lijepoj književnosti: T. Ševčenko, I. Kotljarevskij, Lesja Ukrajinka – svi ti autori koriste oblik genitiva *Римy*. Kako onda možemo govoriti o takvom pristupu pojednostavljenja pravila koja nisu u skladu s tradicijom razvoja jezika?

Ruski, srpski, češki i drugi jezici, koji su zauzimali manje-više vladajući položaj u nekada postojećim državnim višejezičnim zajednicama, bili su jezici davatelji drugim jezicima ovih zajednica. Oni su utjecali npr. na njihov leksik i na druge razine jezičnog sustava itd. Međutim i ti jezici doživljavali su retroaktivni utjecaj od strane jezika kojima su bili davatelji. Izrazit je primjer toga ulaženje niza kroatizama³ u srpski jezik ili utjecaj ukrajinskog jezika na ruski u leksiku i tvorbi riječi (ИЖАКЕВИЧ 1987: 88) i dr. U vezi s tim danas pratimo određene promjene i u tim jezičnim standardima.⁴

³ Danas se u srpskom jeziku aktivno upotrebljavaju neki kroatizmi koje Klajn (Клајн 1996: 39–41) dijeli u nekoliko skupina.

⁴ U vezi s ulaženjem elemenata drugih jezika u vladajuće jezike možemo konstatirati da vladajući jezici prihvaćaju te elemente, ne protiveći se. Što se tiče ulaženja elemenata vladajućeg jezika u podređene (zavisne) jezike, to ulaženje izaziva otpor (purizam). V. o tome naša proučavanja vezana uz povijest razvoja srpskog i hrvatskog jezika (ВАСИЛЬЕВА 2002: 254–261).

Svi slavenski jezici tijekom svoje povijesti imaju tvorbe koje omogućuju približavanje njihovih standarda nacionalnim korijenima. Nažalost, u prošlosti slični preporodni smjerovi u vezi sa standardizacijom određenih jezika nisu uvijek bili uspješno provedeni, nailazili su na otpor državnih i političkih struktura, a ponekad su autori tih projekata čak bili podvrgnuti represijama.

Tipična je situacija nastala utvrđivanjem pravopisnih normi 20-ih i 30-ih godina u Ukrajini ili nešto kasnije 70-ih godina u Hrvatskoj. Naprimjer, ukrajinski pravopis iz 1928. g., koji je pripremila grupa autora – jezikoslovaca iz gotovo svih dijelova Ukrajine, temeljio se na kriteriju nacionalnog jedinstva i na zahtjevima za očuvanje tradicije i nasljeđivanja (Шевельов 1996: 21). Prema principima tog pravopisa sastavljeno je nekoliko sljedećih izdanja ukrajinskih pravopisnih rječnika (Ізюмов 1931, Український правопис. Електронна копія 1943). Poslije zabrane tog pravopisa početkom 30-ih godina u Sovjetskoj Ukrajini (glavni autori izdanja bili su odmah represirani) on se i dalje koristio u Zapadnoj Ukrajini (njegova pravila prihvatila je npr. Udruga Taras Ševčenko u Lavovu) i bio je prihvaćen cijelo sljedeće razdoblje u dijaspori (njegov pretisak nastao je 1952. u New Yorku). Tek poslije priznanja Ukrajine kao neovisne države reformi pravopisa posvetio se V. V. Nimčuk, koji je pokušao prilagoditi njegova pravila suvremenoj jezičnoj situaciji.

Hrvatski pravopis S. Babića, B. Finke i M. Moguša iz 1971. bio je zabranjen u Hrvatskoj gotovo 20 godina, jer su njegove postavke odstupale od postojeće unificirane srpsko-hrvatske norme s namjerom obilnijeg korištenja vlastitih hrvatskih jezičnih sredstava, što nije bilo u interesu rukovodećih tijela tadašnje Jugoslavije. Tek početkom 90-ih godina 20. st. *Pravopis* je bio „rehabilitiran“ te su ga počeli aktivno koristiti u obrazovnim institucijama Hrvatske.

Danas možemo konstatirati da je u određenim slavenskim jezicima vidljivo porasla tendencija korištenja vlastitih povijesno stvorenih jezičnih resursa koji se moraju uzimati u obzir u procesu usavršavanja ili tijekom stvaranja jezičnih standarda. U tom smjeru sada se mijenjaju ukrajinski, bjeloruski, slovački, makedonski i slovenski standardi, potvrđuju se i razvijaju novi standardni jezici – bosanski i crnogorski. U skladu s tim porastao je interes govornika tih jezika za jezična pitanja, što se posebice očituje u izrazitoj pozornosti jezikoslovaca na usavršavanju tih standarda.

U standardizaciji jezika ili usavršavanju standarda treba uzeti u obzir da, kada postoji jaka tradicija jezične uporabe, nije uputno odbacivati one elemente koji su već ušli u njega. S druge strane sukladno idejama Ferdinanda de Saussurea praški su lingvisti zaključili da postoji mogućnost svjesne intervencije u razvoj jezika, što posebice podrazumijeva povećanje uloge takvog uplitanja u govor. Prema njihovim idejama takva intervencija je „manifestacija reformatorskih pokušaja raznih oblika (naročito purizama) u lingvističkoj politici u još izraženijem obliku – utjecaju jezičnog ukusa epohe (estetika jezika u svojim uzastopnim promjenama)“ (Тезиси Пражского лингвистического кружка 1960: 77–78). Dakle tradicija sama po sebi, prema mišljenju Ševeljova (2003: 13), ne može jamčiti odgovarajuće osiguranje određene varijante standardnog jezika. Stoga treba obratiti pozornost „ne samo na prošlost, nego i na budućnost, uzeti u obzir tendencije jezičnog razvoja, da se pronade ravnoteža između vjernosti tradiciji i poimanja linije razvoja“. Ta se generalizirana sentencija znanstvenika o pitanju standardizacije jezika odnosi i na problem normiranja onima (kao sastavnog dijela bilo kojeg standarda). Fonofonetska, tvorbena, gramatička, grafijska struktura u svakome jeziku većim dijelom ima jasnu kulturno-povijesnu i komunikacijsku vrijednost te se mora sačuvati u standardizaciji.⁵

Prije svega napominjemo da je u normiranju vlastitih naziva potrebno održati tradiciju i kontinuitet. Svaki slavenski jezik tijekom svoje povijesti stvarao je sustav onima iz vlastitih izvora i posuđivao nazive iz drugih jezika. Kao primjer ovdje može poslužiti suvremeni slovenski standard (kao i drugi slavenski standardi), koji u svom bogatom leksiku ima domaće nazive: *Ljubljana, Bled, Maribor, Ptuj, Celje*, niz posuđenih i slaveniziranih naziva: *Švica, Havaji, Rusija* i vlastite posebne slovenske tvorenice koje u jeziku imaju neprekinutu tradiciju uporabe: *Dunaj, Gradec, Nemčija, Ogrska*, kalkirane nazive: *Združene države Amerike, Nova Zelandija* i posuđenice prilagođene fonetskom sustavu slovenskog jezika *Čikago, Tjorkin, Vinica* (Slovenski pravopis 2001: 25, 161, 179, 180).

Cnogorski pravopis V. Nikčevića (1996: 66) u vezi sa standardizacijom onima predlaže da se krene od jednostavnog postulata: „pisati imena onako, kako se izgovaraju“ [u skladu s fonološkim sustavom jezika; Ljudmila Vasiljeva], deklinirati te nazive polazeći od onih obrazaca koji postoje u crnogorskom jeziku sukladno njihovu

⁵ Tradiciju ne treba brkati s navikama koje su se ustaljivale tijekom nekoliko desetljeća i ne odgovaraju jezičnom sustavu.

vanjskom obliku, a u slučaju da se ne podudaraju ni s jednim obrascem deklinacije, potrebno je osnovni oblik posuđenog onima prilagoditi osobinama crnogorskog morfološkog sustava: *Leonardo da Vinči* (*Leonarda da Vinčija...*), *Pjer* (*Pjera...*), *Deli* (*Delija...*). Autor *Pravopisa* ističe potrebu normiranja naziva onako kako on danas zvuči u izvornome jeziku, a ne onako kako je prije funkcionirao u jeziku države pod čijom su vlašću bili (u sljedećim primjerima u jeziku posredniku – engleskom): *Deli*, a ne oblik *Delhi*, *Kalikut*, *Lanka...*). Takav pristup znanstvenika standardiziranju posuđenih onima smatramo pravilnim.

Onime treba posuđivati onako kako se koriste u izvornome jeziku, a ne odražavati posuđeni onim u svome standardu onako kako se on koristi u drugom standardu. Na tu zakonitost o posuđivanju riječi (a to vrijedi i za onime) obratio je pozornost J. Ševeljov (ШЕВЕЛЬОВ) i formulirao ju je ovako: „kolonizirani narodi u pravilu ne posuđuju riječi iz primarnih izvora, nego iz jezika kolonizatora“.⁶

Hrvatski jezični savjetnik (1999: 442, 449)⁷ bilježi oblike *Čornobilj* i *Černobilj* (derivati su navedeni od oblika *Čornobilj* (*čornobiljski*, *Čornobiljanin* i *Čornobiljanka*) prema izvornom ukrajinskom *Чорнобиль* i od *Černobilj*, prema ruskom obrascu *černobiljski*, *Černobiljanin* i *Černobiljanka*. Istovremeno u *Savjetniku* (1999: 701) nailazimo na onim *Kijev*, oblik prema ruskomu obrascu *Киев* bez dvojnosti (derivati su *Kijevljanin*, *Kijevljanka*, usp. rus. *Киевлянин*, *Киевлянка*). Nazive drugih velikih ukrajinskih gradova *Hrvatski jezični savjetnik* ne bilježi.

Samo u *Hrvatskom pravopisu* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (2013: 71, 191) naznačeno je da je moguće koristiti onime *Kijev* i *Kijiv*, *L'ov* i *Ljviv*, *Dnjepar* i *Dnjipro*, *Černobil* i *Čornobilj*, *Dnjepetrovsk* i *Dnjipropetrovsk*, *Harkov* i *Harkiv*. Tako da su u njemu navedeni nazivi prema ukrajinskom i prema ruskom obrascu, a u uporabi tih i drugih ukrajinskih onima dopuštaju se dvojnosti. Evo kratkog navoda iz tog pravopisa koji zorno predočuje netom navedeni pristup: „S obzirom na to da su i osobna i ostala imena iz ukrajinskoga u hrvatski često ušla prema ruskom izgovoru, jednako je vrijedno i njihovo pisanje prema transfonemizacijskim pravilima koja

⁶ Ševeljov (ШЕВЕЛЬОВ 1996: 22) smatra da određene riječi (npr. *имідж*) za Ukrajinke nisu anglicizmi, nego rusizmi.

⁷ Naziv *Čornobilj* poput onima *Kijiv* jedan je od najučestalijih onima u slavenskim pravopisima. Oko prenošenja ovog konkretnog onima u hrvatski jezik možemo se složiti s mišljenjem M. Nosića (2016) da je bio posuđen u vezi s nesrećom nuklearne elektrane 1986. Budući da je ruski jezik u to vrijeme u Sovjetskom Savezu bio “jezik međunacionalne komunikacije”, a Ukrajina je u svijetu bila prihvaćena kao dio Sovjetskoga Saveza, svi jezici svijeta (slavenski jezici također) preuzeli su ruski oblik imena ukrajinskog grada (tako je u srpskome *Чернобиль* (*Černobil*), u hrvatskome i slovenskome kao *Černobil*, u češkome *Černobyľ*, u slovačkome *Černobyľ*, u bugarskome *Чернобиль* itd.).

vrijede za prenošenje ukrajinske ćirilice na hrvatsku latinicu: Čornobilj, Kijiv, Ljviv, Dnipro, Dniproperetovsk, Harkiv, Sergij Bubka, Andrij Ševčenko, a za nova imena mjesta i osobna imena preporučuje se transfonemizacija iz ukrajinskoga jezika. Za znanstvene potrebe (zemljovidni, filološka istraživanja i sl.) moguće je primjenjivati i transliteraciju.”

Taj je navod u *Hrvatskom pravopisu* prema našem mišljenju prvi korak prema ostvarivanju temeljnog principa za koji se zalažemo u ovom članku – posuđivati i standardizirati onime onako kako se koriste u izvornome jeziku bez posrednika. Sve što je rečeno dokaz je da i danas u tome postoje tragovi nekadašnje srpsko-hrvatske norme, kada su ukrajinska imena u hrvatski jezik ulazila prema ruskom izgovoru, pa bi slijedom toga ruski jezik bio posrednik između ukrajinskoga i srpsko-hrvatskoga (u tom smislu i današnjeg hrvatskog) jezika (Nosić 2016).⁸ Smatramo da hrvatski jezikoslovci trebaju iznaći rješenje i ovog pitanja, kao i pitanja standardizacije bjeloruskih onima,⁹ jer se u *Pravopisu* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje bjeloruski onimi uopće ne spominju.

Međutim u svim slavenskim jezicima postoji i mnogo onima motiviranih različitim općim nazivima koji nastaju onimizacijom apelativa (biljaka, životinja, boja, zanimanja, zanata itd.). Među njima je npr. ukrajinski onim *Lavov*, kao i *Čornobilj*. Taj je onim nastao onimizacijom apelativa *чорнобиль* što je jedan od ukrajinskih naziva za biljku „crni pelin” (sloven. *črni pelin*). Budući da postoji gotovo istoimeni hrvatski naziv te biljke – *crnobilj*, kao naziv ukrajinskog grada, i onim *Crnobilj* bio bi sasvim u redu. Npr. već se dugo u hrvatskoj jezičnoj praksi koristi kalkirani onim *Lavov!*

Već samo pitanje tog konkretnog onima koji je, kao što vidimo, postao poznat širom svijeta, karakterizira opći pristup jezikoslovaca prilikom prenošenja drugih ukrajinskih onima. Gotovo svi slavenski jezici i dalje koriste preuzete ruske oblike imena i tog ukrajinskog grada, kao i drugih gradova Ukrajine, prilagodivši ih vlastitom grafijskom sustavu i u tom pristupu u posljednje vrijeme nema nikakvih promjena. Do sada je bila opća praksa da su svi slavenski jezici bjeloruska i ukrajinska

⁸ M. Nosić (2016) smatra da je ukrajinska imena potrebno izravno preuzimati iz ukrajinskoga jezika, a ne iz srpskoga (sva ta imena su, po njegovu mišljenju, srbizmi ruskoga podrijetla uneseni u hrvatski standardni jezik) i ne posredstvom dvaju jezika, srpskoga i ruskoga. On smatra da je ruski jezik, kada se radi o ukrajinskim imenima, bio samo posrednik između ukrajinskog i srpskog jezika. Ipak mislimo da je to posljedica prethodne srpsko-hrvatske norme.

⁹ Pravila grafijskog prenošenja specifičnih ukrajinskih i bjeloruskih glasova dosljedno su razrađena u češkom pravopisu (Pravila češkého pravopisu: 2002: 79–81).

imena preuzimali u ruskom obliku, što i dalje ostaje norma. Treba napomenuti da se takva praksa odnosi i na nazive iz drugih jezika republika bivšeg Sovjetskoga Saveza: zemljopisna imena u hrvatskome i drugim slavenskim jezicima funkcioniraju onako kako su bila preuzeta posredstvom ruskoga jezika još za vrijeme Sovjetskog Saveza.

Polazeći od toga, sada je posebice važno da norma suvremenoga hrvatskog jezika uskladi uporabu ukrajinskih onima barem s vlastitim normativnim pravilima.¹⁰ To pak ne vrijedi za druge pravopise. Npr. *Slovenski pravopis* (2001: 181) i dalje koristi onime preuzete posredstvom ruskog jezika, što pokazuje sljedeći navod: „Ruski oblici ukrajinskih imena čuvaju se jer su kod nas uobičajeni nazivi, npr. *Kijev, Ljón, Hárkov, Černobil* (ukrajinski *Чорнобиль*), *Zaporóžžje*“ (prijevod na hrvatski Ljudmila Vasiljeva). Od nastanka neovisne Ukrajine do nastanka pravopisa prošlo je više od deset godina, što vjerojatno nije bilo dovoljno da ukrajinski oblici budu prihvaćeni i da zažive među posuđenim onimima. Ipak se nadamo da će znanstvenici u novom slovenskom pravopisu uzeti u obzir 30-godišnje postojanje neovisne Ukrajine koja ima vlastite onime i vlastitu tradiciju njihove uporabe te ćemo napokon u suvremenom slovenskom jeziku pratiti nazive:

<i>Ljiv</i>	<i>Львів</i>
<i>Kijiv</i>	<i>Київ</i>
<i>Dnipro</i>	<i>Дніпро (prije Dnipropetrovsk)</i>
<i>Harkiv</i>	<i>Харків</i>
<i>Krivij Ríg</i>	<i>Кривий Ріг</i>
<i>Ivano-Frankivsk</i>	<i>Івано-Франківськ</i>
<i>Černivci</i>	<i>Чернівці</i>
<i>Černigiv</i>	<i>Чернігів</i>
<i>Ternopilj</i>	<i>Тернопіль</i>
<i>Rivne</i>	<i>Рівне</i>
<i>Bila Cerkva</i>	<i>Біла Церква</i>
<i>Kamjanske</i>	<i>Кам'янське (prije Dniprodzeržinjsk)</i>
<i>Čornobilj</i>	<i>Чорнобиль,</i>

¹⁰ Iako je osnovno pravilo da se strana imena preuzimaju iz jezika s latiničnom abecedom u izvornom grafijskom obliku, a iz onih jezika koji nemaju latinične sustave grafije u transliteriranom obliku. To vrijedi za sva imena, osim za pojedine zemljopisne pojmove koji su davno kroatizirani.

a u prošlosti će ostati prethodna tradicionalna uporaba: *L'ov, Kijev, Dnepropetrovsk, Harkov, Krivoj Rog, Ivano-Frankovsk, Černovci, Černigov, Ternopolj, Rovno, Belaja Cerkov, Černobil* itd.

Treba spomenuti i uporabu nekih ukrajinskih naziva u suvremenom poljskom jeziku. U poljskom umjesto očekivanog grafijskog ostvarenja ukrajinskog onima *Čzornobyl* prema *Чорнобиль*, službeni poljski pravopis propisuje oblik *Čzarnobyl* koji koriste pripadnici poljske manjine u Bjelorusiji (usp. bjelorus. *Чарнобыль*), dakle prema bjeloruskom obrascu, a umjesto *L'viv, Kijiv, Zaporizža* rabe se povijesni poljski onimi *L'wów, Kijów, Zaporozże*, tako da imamo samo polonizirane oblike imena ukrajinskih gradova.

U bugarskom, crnogorskom, makedonskom i srpskom jeziku *II* se transliterira kao *II – Чернобил*. Npr. za *Чорнобиль* prikladniji oblik bi, naravno, bio *Чорнобиль* (*Čornobilj*), ako bi se uzeo u obzir princip prenošenja naziva prema izvornom jeziku. U posljednim srpskim pravopisima čak je bila izvršena jedna promjena u odnosu na nekadašnje normativno rješenje na kraju onima *Černobil* te su tako, u skladu sa zakonitostima transfonemizacije, dvoslov *ль* u ćirilici ostvarili jednoslovom *ь*, a u latinici dvoslovom *lj*, ali i dalje prema ruskom obrascu (rus. *Чернобыль* - srp. *Чернобиль, Černobilj*),¹¹ isto je navedeno u *Pravopisnom rečniku srpskog jezika* sa pravopisno-gramatičkim savetnikom Šipke (Шипка 2010: 1284) – normativni oblik u njemu je isti – *Černobilj*.

Kao što vidimo, većina slavenskih jezika i dalje zadržava oblike ukrajinskih onima prema ruskom obrascu, a ne preuzima ih izravno iz ukrajinskog jezika u obliku koji grafijski sustav tih jezika omogućava. Ostaju također neriješena pitanja u vezi s dvojnošću u uporabi i tvorbi hrvatskih izvedenica od ukrajinskih onima: *Kijev – Kijiv, Černobil – Čornobylj*, ali taj prvi korak hrvatskih lingvista za izvorno ostvarenje ukrajinskih imena jako je važan jer će, nadamo se, utjecati na pristup njihove standardizacije u drugim slavenskim jezicima. Naravno, drugi Slaveni ne mogu primjenjivati sve pristupe koje koriste Hrvati, barem ne oni slavenski narodi koji se služe ćirilicom. Ali i mi, Ukrajinci, imamo posuđene zemljopisne nazive s kojima je ukrajinski narod povezan kulturom i drugim granama djelatnosti, npr. *Відень, Краків, Перемишль*, kao i *Рим, Париж* – oni imaju tradicionalno udomaćene ukrajinske

¹¹ To potvrđuju navodi iz Pešikan-Jerković-Pižuričina Pravopisa srpskog jezika sa pravopisnim rečnikom: "rusko П i њ ... na kraju reči ѡь, ѣь > ѡь, ѣь" (str. 219.) i "Černobilj, ne Černobil" (Правопис српског језика 1995: 219).

oblike. U tu skupinu svrstavamo nazive *Воронеж, Белгород, Люблин* (prema ukrajinskoj tradiciji trebalo bi biti *Вороніж, Білгород, Люблин* (Шевельов 1996: 27), koje je ukrajinski jezik usvojio tijekom povijesti. Zašto onda i dalje koristimo *Воронеж, Белгород, Люблин*, a ne oblike *Вороніж, Білгород, Люблин*, nije li to u suprotnosti s jezičnim sustavom? A zašto je danas normirano ime *Сенкевич*, a ne *Сінкевич* ili *Сенкевич*? Oblik *Сенкевич* ne možemo smatrati ni tradicionalnim nazivom, ni nazivom prenesenim prema obrascu iz izvornog jezika.

4 Zaključak

Bez obzira na to što već tridesetak godina ne postoji Sovjetski Savez, većina načina kodifikacije ukrajinskih onima sredstvima drugih slavenskih jezika implicitno se i dalje oslanja na sustav jezika posrednika – ruskog. Dok nisu temeljito razrađene nove preskripcije o tom pitanju, nema načela za jednoznačno odstupanje od te prakse.

U suvremenoj promijenjenoj jezičnoj situaciji u Slavenu pojavljuje se neophodnost usavršavanja norme njihovih jezika, u istoj količini i u odnosu na onime koji su neodvojiv dio jezičnog sustava svakog jezika. Dakle, formirajući pravopisnu normu svojih onima, svaki slavenski jezik trebao bi se, prije svega, pobrinuti za očuvanje identičnosti i odgovarajuće sustavno-strukturalne posebnosti vlastitoga jezika. Sva sredstva kojima se koriste pravopisi, a odnose se na onime, moraju se temeljiti na sustavnim činjenicama tog jezika.

Pri normiranju posuđenih onima bilo bi razumno uzeti u obzir sljedeće mogućnosti: 1) navoditi onime prema izvornome jeziku; 2) kalkirati onim u skladu s mogućnostima sustava jezika primatelja, izbjegavajući jezik posrednik. U prvom slučaju navođenja naziva prema izvornome jeziku postoji opasnost niveliranja određenog jezika s drugim jezikom (susjednim, vladajućim ili svjetskim). Zato u standardu mora biti jasno određena granica što u procesu posuđivanja treba navoditi doslovno, a što zahtijeva korekciju u skladu sa sustavom jezika primatelja.

Zatim osnovno je pravilo normiranja onima, izvornih i posuđenih, maksimalno uzimanje u obzir sustavnih osobitosti vlastitoga jezika i jezika primatelja. Vrijedi uzimati u obzir i različite tradicije vezane uz posuđivanje onima koji postoje čak i u srodnim jezicima, a uvjetovani su povijesnim razvojem.

Смаємо да језикословци морају пажљиво прати нове стране оними који улазе у лексиконе свих славјанских језика, посебно у вези с глобализајским процесима и чеће објављивати радове који ће утврди посудене оними и одражавати их у својим језицима у складу с постојећим нормама и у духу властитих правописа.

Наведени поступци у неким славјанским правописима и наші пројекти за стандартизајку могу се користити за кодификајку правила за нормирање онима, као и за успоребду принципа употребе онима у славјанским медијима. Авторка чланка не претендира на коначну констатајку истине; циљ је овога рада покренути дискусију међу језикословцима, резултат које би постало усавршавање језичне норме језика приматеља.

Literatura

- Людмила ВАСИЛЬЄВА, 2002: *Штокавські літературні мови: проблеми становлення, розвитку, сучасний стан*. Львів: Видавництво АНУ ім. Ів. Франка.
- Виктор ВІНОГРАДОВ, 1964: Проблеми культури речи и некоторые задачи русского языкознания. *Вопросы языкознания* 3, 4–18.
- Володимир ЖИТНИК, 2000: Відтворення слов'янських назв українського мовою. *Кисво-Могиланська академія. Наукові записки* 18, 14–18.
- Андрій ЗУБКО, 2007: Українська ономастика: здобутки і проблеми. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики: зб. наук. пр.* 15, 262–281.
- Овсій ІЗЮМОВ, 1931: *Правописний словник*. Електронна копія. Харків: Радянська школа.
- Галина ІЖАКЕВИЧ, 1987: Украинские лексические элементы в системе выразительных средств русского литературного языка. *А. А. Булаховский и современное языкознание*. Ур. Андрей Белецкий. Київ: Наукова думка, 86–90.
- Иван КЛАЈН, 1996: Лексика. *Српски језик на крају века*. Ур. Милорад Радвановић. Београд: Институт за српски језик САН. 37–86.
- Олена МИХАЛЬЧУК, 2015: Соціономастика як напрямок сучасної лінгвістики: українські здобутки і перспективи. *Записки з ономастики* 18, 498–509.
- Правопис на македонскиот литературен јазик*, 1989. Скопје: Просветно дело.
- Правопис српског језика*, 1995. Нови Сад: Матица српска.
- Ярослав РУДНИЦЬКИЙ, 1948: *Чужомовні транслітерації українських назв*. Авґсбург: НТШ.
- Ольга СКЛЯРЕНКО, 2012: *Типологічна ономастика. Кн. 1. Лексикогемантичні особливості онімного простору*. Одеса: Астропринт.
- Тезиси Пражского лингвистического кружка, 1960: *История языкознания XIX–XX веков в очерках и извлечениях*. 2. Ред. Владимир Звегинцев. Москва: Прогресс, 77–78.
- Михайло ТОРЧИНСЬКИЙ, 2017: Функціональна характеристика власних назв. *Studia Slavisticae. Etnolingvistyka i Komunikacia Międzykulturowa*. Ред. Oleg Tiszczenko, Maria Mocarz-Kleidienst, Alla Archangielska, Henryk Duda. Lublin: Wydawnictwo KUL, 287–300.
- Український правопис. Електронна копія*. 1943. Упоряд. Іван Зілінський. Краків, Львів: Укр. вид-во.
- Український правопис. Проект найнов. ред.*, 1999. Київ: Наукова думка.
- Український правопис*, 2019. Дата звернення 4.06.2021 на <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/ukrayinskij-pravopis-2019>
- Юрій ШЕВЕЛЬОВ, 2003: *Портрети українських мовознавців*. Київ: Вид. Дім Кисво-Могиланська Академія.

- Юрій ШЕВЕЛЬОВ, 1996: Про критерії в питаннях українського офіційного правопису: *Український правопис і наукова термінологія: історія, коїценції та реалії сьогодення*. Ред. Олег Купчинський. Львів: НТШ, 19–29.
- Милан ШИПКА, 2010: Правописни речник српског језика са граматичко-правописним савјетником. Нови Сад: Прометей.
- Barbara ABBOT, 2002: Definiteness and Proper Names: Some Bad News for the Description Theory, *Journal of Semantics*, 19(2), 191–201.
- Franciszek BUJAK, 1908: *Galicja Tom 1 Galicja - Kraj, ludność, społeczeństwo, rolnictwo*. Rzeszów: Wydawnictwo Libra Pl. Reprint wydania z roku 2014.
- Cambridge Dictionary* [Electronic resource]. URL. Dostop 6.6.2021 na <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/proper-noun>.
- Hrvatski pravopis*, 1971. Zagreb: Školska knjiga.
- Hrvatski pravopis*, 2013. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Robin JESHION, 2015: Referentialism and Predicativism About Proper Names. *Erkenntnis* 80(S2), 363–404.
- Gerhard KOß, 2002: *Namenforschung. Eine Einführung in die Onomastik*. 3. aktualisierte Auflage. Tübingen: Niemeyer.
- Franz Ritter von MIKLOSICH, 1860: *Die Bildung der slavischen Personennamen*. Wien: Aus der Kaiserlichköniglichen Hof- und Staatsdruckerei.
- Vojislav NIKČEVIĆ, 1996: *Pravopis crnogorskog jezika*. Cetinje: Matica crnogorska.
- Milan NOSIĆ, 2016: *Hrvatski jezik i ukrajinsko ime Čornobyľj*. Dostop 6.6.2021 na <https://www.hkv.hr/kultura/jezik/23718-m-nosic-hrvatski-jezik-i-ukrajinsko-ime-cornobylyj.html>
- František PALACKÝ, 1848: *Popis království Českého, čili, Podrobné poznamenání všech dosavadních krajův, panství, statkův, měst, městeček a vesnic, některých bradův a tvrzí, též samot a zpuštěných osad mnohých v zemi České, s udáním jejich obyvatelstva dle popisu r. MDCCCXLIII vykonaného*. Praha: J.G. Kalve.
- Pravidla českého pravopisu*, 2002. Praha: Academia.
- Slovenski pravopis*, 2001. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Witold TASZYCKI, Mieczysław KARAŚ, 1958: *Onomastyka*. Lwów: Ossolińskich Wydawn.

Ukrainian Onyms in South Slavic Languages: Proposals for Standardization

In the opinion of some linguists the proper names do not belong to the language and are not the object of their activity, but they are separate extralinguistic factors. Onyms are influenced by different criteria that are used during compiling or changing the orthographic rules of the particular language or its grammar normalizing. The problem of the onyms is among those that need to be defined taking into consideration certain changes of the language situation in the Slav region. It is determined by the extralinguistic factors, i.e. it is connected with the disappearance of the multinational states on the geographic map and the tendency to forming the mononational states to a great extent, which has become the cause of certain changes of the general approaches to standardizing the Slav languages, the onyms standardizing as well. This led to certain changes in the general views on the standardization of Slavic languages, including the standardization of proper names. When standardizing adopted proper names, it makes sense to consider the following main options: 1) recording of proper names according to the original language; 2) adaptation of proper names in accordance with the capabilities of the recipient's language system, without taking into account the language of the intermediary. In the first case of naming after the original language, there is a risk of equating a particular language with another language (neighboring, dominant or global), so the standard must clearly define the boundary between literal and borrowed, which requires correction according to the recipient's language system. In the modern changed language situation, Slavs must improve the norms of their languages to the same extent and according to their own names, which are an integral part of the language system of each language. Thus, by forming the orthographic norm of domestic proper names, every Slavic language should primarily take care of preserving the identity and appropriate system-structural peculiarities of its language. All rules applicable to transliteration relating to proper names must be based on the systematic facts of that language.